

BİR TUHAF SAVAŞ: AÇIK BİLİM VE YAĞMACI DERGİLER

Zehra Taşkın* ve Güleda Doğan**

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

* ztaskin@hacettepe.edu.tr / @zehrataşkın

** gduzyol@hacettepe.edu.tr

Çağımızda yürütülen bilimsel araştırmalar sayesinde insan ömrü uzuyor, sağlık sorunları daha hızlı çözülüyor, yeni ilaçlar bulunuyor, yeni teknolojiler hayatımızı kolaylaştırıyor... Bu araştırma faaliyetleri için yüksek meblağlar harcanıyor ve araştırmacılar istihdam ediliyor. Söz konusu araştırmaları gerçekleştirenler veri üretiyor ve bu verileri kullanarak bilimsel ürünler ortaya koyuyorlar. Problem tam da burada başlıyor. Kamu kaynakları ile fonlanan bu ürünlere erişmek için yayınevlerine büyük meblağlar ödenmesi gerekiyor. Kamu malı sayılan sokak lambaları, yollar veya kaldırımlar için kısıtlama getirildiğinde ayağa kalkan insanlık, kamu kaynaklarıyla üretilen ve kamu malı olan bilimsel bilgiye erişimin kısıtlanması konusunda çoğunlukla sesini çıkarmıyor. Sesini çıkaranlarına aklında tek bir düşünce var: “Bilim açık olmalıdır”.

“Açık bilim” bilimsel araştırmalar sonucu üretilen yayınlara ve bu yayınların dayandığı araştırmalar yapılırken toplanan ya da üretilen verilere açık erişim şeklinde tanımlanabilir (Tonta, 2015). Bilimsel yayınlara açık erişim için ise bilinen iki farklı yol vardır: Yeşil ve altın yol. Yeşil yolda yazarlar yayınlarının kendilerine ait kopyalarını kurumsal arşivlere yükler ve herkesin kullanımına açar (MedOANet, 2013, s. 5). Ancak bazı yayınevlerinin arşivleme politikaları sebebiyle yazarların kendi makalelerini kurumsal arşivlere yüklemesi yasaktır. Örneğin, Sherpa/RoMEO’nun yaptığı sınıflamada (t.y.) “beyaz” renkle temsil edilen yayıncılar yazarların kendilerine ait kopyalarını bile arşivlemesine izin vermez. Altın yolda ise yazarlar makalelerini açık erişimli dergilerde yayınlamayı tercih ederler ve telif hakkı çoğunlukla yazarlarda kalır. Bunun için iki farklı seçenek vardır: zorunlu veya hibrit açık erişim (Picarra, 2015, s. 2). Zorunlu açık erişimde yayının herkese açılması mecburidir ve dergilerin çoğu bunun için makale işlem ücreti talep eder. Ancak söz konusu ücretler genellikle araştırmaları destekleyen kurumlar tarafından ödenir. Hibrit açık erişimde ise dergiler yazarlarının ödeme yapması halinde yayını açık erişimli olarak yayınlamayı tercih eder. Ödeme yapılmazsa da makale yayınlanır ancak bu durumda okumak isteyenlerin bu yayına erişmek için ödeme yapması gerekir.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli konu günümüzde makale işlem ücretinin güvenilirliği ve bilimselliği tartışmalı olan bir kısım dergiler tarafından çıkar sağlamak amacıyla talep edilmesidir.

Yukarıdaki paragraf okuyucuların aklına “yazarlar daha önce adını bile duymadıkları, tek bir makalesini okumadıkları ve hatta hiç güven vermeyen dergilerde yayın yaparlar mı?” sorusunu getirebilir. İçinde bulunduğumuz “yayınla ya da yok ol” (publish or perish) evreninde araştırma/cı performans değerlendirmelerinin yalnızca sayılara odaklanıyor oluşu (Taşkın, 2018) araştırmacıları kolay yoldan yayın yapmaya yönlendiriyor. Araştırmacıların kolay yoldan yayın için seçtikleri bu tür dergiler Beall tarafından yağmacı/yırtıcı (predatory) olarak adlandırılıyor (Beall, 2012). Yağmacı dergilerde akran (meslektaş) değerlendirmesi veya editöryal inceleme gibi neredeyse tüm bilimsel iletişim süreçleri es geçilen makaleler, yüksek ücretler karşılığında kısa sürede yayınlanıyor. Bu yayınlar sayesinde yazarlar hızlı ve kolay şekilde yaptıkları yayınlarla teşvik ve yükselme alıyor, dergilerse bu yayınlar sayesinde para kazanıyorlar. Yaşanan bu durum da açık bilimin felsefesini henüz içselleştirememiş yönetici ve karar vericilerde açık erişim kavramı ile ilgili soru işaretleri yaratıyor. Bu sebeple de açık

erişim olgusunun zarar gördüğü çeşitli platformlarda dillendiriliyor (Beall, 2012; Sham, 2013). Gelenen bu noktada, bu yazı ile yağmacı dergiler yüzünden açık erişimin zedeleniyor oluşundan ziyade, kolaycı ve kötü bilim yüzünden yağmacı dergilerin türüyor oluşuna dikkat çekmek istiyoruz.

Günümüz akademisinde arz talep dengesini önemli oranda yağmacı dergiler karşılıyor. Araştırmacılar daha kolay yükselme almak veya teşviklerden yararlanmak için yağmacı dergilere yöneliyorlar. Bu da üretilen bilimin kalitesini günden güne düşürüyor. Hatta akademisyenlerin pek çoğunun değersiz dergilerde yayın yapmayı tercih ettikleri, çünkü bunun oldukça kolay olduğu iddia ediliyor (Kolata, 2017). Mevcut performans değerlendirme sistemleri, akademik ahlak anlayışı ve sınırları zorlamaktan kaçışın beslediği yağmacı dergiler yüzünden ise yanlış fon kararları alınıyor ve ulusal akademik sistemler zarar görüyor (Perlin, Imasato ve Borenstein, 2018). Bu bağlamda binlerce kalitesiz makalenin akademide uygulanan toptancı performans değerlendirme sistemlerinin eseri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çözüm bulunmak isteniyorsa daha iyi, daha adil ve daha anlamlı performans değerlendirmeleri için her şeyin ölçülemeyeceğinin anlaşılması; gerçekçi olmayan hedeflerin, adil olmayan karşılaştırmaların, keskin sınırlamaların ve dar bir alana odaklanan göstergelerin terk edilmesi gerek (Gadd, 2018). Aksi takdirde gerçekten bilim yapmaya çabalayan kitle, ya ahlaksız iş yapış tarzını öğrenecek ve kendini adapte edecek (Akçomak, 2018, s. 22), ya da araştırmalarına daha fazla değer verecek/daha doğru değerlendirecek alternatifler için buldukları ortamları bırakacaktır. Gidenler ile birlikte hızla zayıflayan akademik sistem (Birbil, 2016) ise kaliteli araştırmacılara değer veren ülkelerin gelişmesine, sayıların cazibesine kapılan ülkelerinse (Van Raan, 2005) bilimden kopmasına sebep olacaktır.

Özetle, yağmacı dergilerin asıl savaşı ***bilimin bizzat kendisiyle ve daha önemlisi bu dergilerin silah gücü akademi tarafından sağlanıyor***. Evet, yağmacı yayıncılık uygulamaları açık bilimin itibarı açısından da önemli bir sorun ancak bu, günümüzde üretilen bilginin büyük çoğunluğunun az sayıda milyar dolarlık şirketin özel malı olmasına göz yummak için yeterli bir neden değil (Olijhoek ve Tennant, 2018). Bu sebeple yağmacı yayıncılık konusunun açık erişim olgusunu zedelemesine izin verilmemeli ve bilimin kalitesini artırmaya yönelik önleyici ve düzenleyici faaliyetler yapılmalıdır.

Teşekkür: Yazıyı okuyarak değerli görüşlerini ileten Umut Al ve Orçun Madran'a sonsuz teşekkür ederiz.

Kaynakça

Akçomak, İ. S. (2018). *Ahlaksız büyüme*. İstanbul: Efil Yayınevi.

Beall, J. (2012). Predatory publishers are corrupting open access. *Nature*, 489, 179. Doi:

Birbil, İ. (2016, 28 Ağustos). Yalnız ve uzak bilim. *Bugün*. Erişim adresi:

<https://www.birgun.net/haber-detay/yalniz-ve-uzak-bilim-125909.html>

Gadd, E. (2018, 27 Eylül). Better, fairer, more meaningful research evaluation – in seven hashtags. *LSE Impact Blog*. Erişim adresi:

<http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2018/09/27/better-research-evaluation-in-seven-hashtags/>

Kolata, G. (2017, 30 Ekim). Many academics are eager to publish in worthless journals. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/10/30/science/predatory-journals-academics.html>

- MedOANet. (2013). *Araştırma yapan ve destekleyen kurumlar için MedOANet Açık Erişim Politikaları Uygulama İlkeleri*. Erişim adresi: http://www.medoanet.eu/sites/www.medoanet.eu/files/documents/MEDOANET2013_GUIDLine_dp_TR_ws.pdf
- Olijhoek, T. ve Tennant, J. (2018, 25 Eylül). The “problem” of predatory publishing remains a relatively small one and should not be allowed to defame open access. *LSE Impact Blog*. Erişim adresi: <http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2018/09/25/the-problem-of-predatory-publishing-remains-a-relatively-small-one-and-should-not-be-allowed-to-defame-open-access/>
- Perlin, M.S., Imasato, T. ve Borenstein, D. (2018, 6 Eylül). Predatory publishers threaten to consume public research funds and undermine national academic systems – the case of Brazil. *LSE Impact Blog*. Erişim adresi: <http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2018/09/06/predatory-publishers-threaten-to-consume-public-research-funds-and-undermine-national-academic-systems-the-case-of-brazil/>
- Picarra, M. (2015). PASTEUR4OA briefing paper: Working together to promote open access policy alignment in Europe. Erişim adresi: http://www.pasteur4oa.eu/sites/pasteur4oa/files/resource/PASTEUR4OA_Briefing%20Paper.pdf
- Sham, C. (2013, 4 Ekim). Hundreds of open access journals accept fake science paper. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/higher-education-network/2013/oct/04/open-access-journals-fake-paper>
- Sherpa/Romeo. (t.y.). Definitions and terms: RoMEO colours. Erişim adresi: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/definitions.php?la=en&fIDnum=|&mode=simple&version=#colours>
- Taşkın, Z. (2018). Çöp yayımlar başarıyı ölçmemeli! *Herkes Bilim Teknoloji*, 108. Erişim adresi: http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akademik/zehrataskin/file/HBT_ZT_.pdf
- Tonta, Y. (2015). *Açık bilim ve açık erişim*. Erişim adresi: http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-acik_bilim_ve_acik_erisim.pdf
- Van Raan, A.F.J. (2005). Fatal attraction: Conceptual and methodological problems in the ranking of universities by bibliometric methods. *Scientometrics*, 62(1), 133-43.doi: 10.1007/s11192-005-0008-6